

Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 20 051.151
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору мистецтвознавства, професору
Карась Ганні Василівні
(76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата мистецтвознавства, професора,
завідувачки кафедри музичного мистецтва
Київського національного університету культури і мистецтв
Брояко Надії Богданівни

на дисертаційну роботу Мартинюк Марії Володимирівни

**«ЖІНОЧІ ВОКАЛЬНІ АНСАМБЛІ В УКРАЇНСЬКОМУ МУЗИЧНОМУ
МИСТЕЦТВІ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ: ВІД ФОЛЬКЛОРУ ДО
АКАДЕМІЧНИХ ТРАДИЦІЙ»,**

поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 025 Музичне мистецтво

Українська традиційна вокальна культура – унікальний національний феномен, що кристалізувався упродовж багатьох віків. Помітне місце в ній займають ансамблеві (колективні) форми. Однорідні (жіночі, чоловічі, дитячі) та мішані ансамблі є носіями національних співочих жанрів у своїх регіонах, бережуть і транслують їх найрізноманітніші зразки, зумовлюють активне звернення до фольклору зі сторони композиторів і виконавців. Ансамблеве вокальне мистецтво займало важливе місце в українській народній творчості, пізніше відіграло вагомий роль й у становленні академічного музичного мистецтва, починаючи з кінця XIX ст. і до нашого часу. Особливий різновид у його розвитку становлять саме жіночі форми. Жіночі вокальні ансамблі втілюють не лише глибинні національні традиції, але відображають процеси естетичних і стильових трансформацій у межах фольклорної, академічної та популярної музики. Тому актуальність аналізованої дисертаційної роботи зумовлена потребою системного осмислення цього явища як окремого культурного феномена, що впродовж століття набував нових форм, функцій і художньої вартості. По-перше, жіночі ансамблі стали своєрідним медіатором

між усною народною творчістю та професійною музикою, сприяючи збереженню, осмисленню й художній трансформації автентичного фольклору. По-друге, вони активно вплинули на формування академічних вокальних традицій, розширивши темброві можливості колективного виконавства, у т.ч. не лише його камерних форм, але й хорового мистецтва. По-третє, сучасні тенденції вимагають переосмислення ролі жіночих вокальних колективів у контексті нових художніх парадигм XX – XXI ст. – поліетнічного пограниччя, процесів фемінізації, міграції та еміграції, мультикультуралізму, цифровізації музичного простору, що посилює потребу в інтердисциплінарному аналізі явища. Отже, вивчення жіночих вокальних ансамблів у перспективі взаємодії фольклорних джерел, академічного професіоналізму та соціокультурних викликів XX–XXI століть є важливим як з точки зору музикознавчого дослідження, так і для формування сучасної культурної ідентичності України. Це, без сумніву, підкреслює, затребуваність і значимість обраної тематики дисертації Мартинюк Марії Володимирівни.

Попри звернення багатьох дослідників до вокальної традиційної культури, тенденцій естрадно-популярного виконавства у різних формах, що підтверджується публікаціями статей, дисертацій, монографій, питання розвитку саме жіночого ансамблевого мистецтва в українській музичній культурі залишалися недослідженими. Це й зумовило вибір теми власного дослідження Марії Мартинюк, яка поставила за мету аналіз виконавської динаміки «функціонування жіночих вокальних ансамблів в українському культурно-мистецькому просторі XX – початку XXI століття у контексті фольклорних і академічних традицій». Такий комплексний підхід як у часовому, так і просторовому аспектах безперечно визначає **актуальність тематики дисертації**, оскільки синтезує особливості жіночого вокального ансамблювання в українській музиці, з однієї сторони, та його динамічний розвиток від народних до академічних традицій, з іншої. Це дозволило авторці визначити різноманітні виконавські форми жіночого вокального ансамблю, їх жанрово-стильову і тематично-образну репертуарну панораму.

Слід зазначити, що у пропонованій для рецензії роботі авторкою визначено ряд вагомих завдань, а, відповідно, й пошукових аспектів, які виявляють оригінальність і новизну як у їх науковому формулюванні, так і у результативному вирішенні. Зокрема, окрім аналізу джерельної бази стосовно проблематики роботи, М. В. Мартинюк ставить завдання «здійснити історичну періодизацію розвитку мистецтва жіночого ансамблевого співу в українському культурно-мистецькому просторі XX – початку XXI ст.; порівняти регіональні фольклорні особливості жіночих форм ансамблевого співу в українській культурі та їх трансляцію у діяльності колективів; створити цілісну панораму творчості провідних колективів України та української діаспори, які репрезентують різні стильові вокально-ансамблеві напрями упродовж періоду дослідження; виявити жанрово-стильові пріоритети репертуару жіночих вокальних ансамблів фольклорного, академічного, естрадного спрямування; проаналізувати рівні взаємодії фольклору та академічної музичної культури в зразках композиторської творчості для жіночих ансамблів різних регіонів України, зокрема на прикладі Закарпаття; визначити виконавські здобутки провідних жіночих ансамблевих колективів в українському музичному мистецтві (концертно-гастрольна, фестивальна і звукозаписна творчість)» (с. 21–22 вступу).

Слід відзначити логічне **структурування дисертації** Марією Мартинюк, що відповідає поставленим завданням і реалізоване у трьох розділах та, відповідно, восьми підрозділах. Роботу завершують висновки, що підсумовують дослідження. Список використаних джерел містить 437 позицій, що охоплюють окрім наукової літератури і нотні видання, аудіо та відеоматеріали, які проаналізовані в роботі. Технічне й змістове оформлення дисертаційної роботи здійснене авторкою відповідно до вимог МОН України. Загалом дослідження відзначається цілісністю та завершеністю викладу, воно виконане відповідно до наукової тематики, що виконується на кафедрі музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника. Це, зокрема, науково-дослідні теми «Народно-інструментальна музика України і зарубіжжя: аспекти взаємодії фольклорного і академічного напрямів» 2013–2023 рр. (державний реєстраційний № 0113U006389), «Творчий універсалізм митців української діаспори XX – початку XXI століття: ідентифікаційний, комунікаційний, синергетичний виміри» 2022–2024 рр. (державний реєстраційний № 0122U000893), «Музичне мистецтво в історико-культурній еволюції композиторської творчості та виконавства» з 2025 р. (державний реєстраційний номер 0125U000103).

Публікації дисертантки повною мірою висвітлюють основні результати дослідження, серед її чотирнадцяти публікацій чотири – у фахових виданнях України категорії «Б» (з них одна у співавторстві), три – у періодичних зарубіжних виданнях, сім – у апробаційних виданнях (матеріали і тези конференцій). Досить репрезентативною є презентація висновків дослідження М. В. Мартинюк, здійснена у прилюдних виступах на конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнів в Україні (Івано-Франківськ, Ужгород, Львів) та за кордоном Сянок (Польща), Острава (Чехія), Загреб (Хорватія).

Наукову новизну дисертаційної роботи М. В. Мартинюк складає комплексне дослідження проблематики жіночого ансамблевого музикування, зокрема нею *вперше* «узагальнено форми та динаміку особливостей розвитку жіночих однорідних ансамблів в Україні упродовж XX – початку XXI століття від фольклорного до академічного напрямку; здійснено порівняння фольклорних традицій жіночого колективного музикування різних регіонів України та їх відображення у творчості сучасних колективів; визначено тенденції розвитку репертуару жіночих ансамблевих колективів академічного спрямування; введено до наукового обігу аналіз творчих здобутків жіночих ансамблів України та української діаспори фольклорного, академічного, естрадного напрямів; проаналізовано регіональні виміри творчої діяльності жіночих колективів, зокрема Закарпаття, позначених міжнаціональними впливами» (с. 22 вступу). Також, як продовження наукових робіт інших

дослідників, *доповнено* «визначення репертуарних тенденцій в ансамблевому жіночому бандурному виконавстві; узагальнення здобутків жіночих ансамблевих колективів української діаспори», *знайшло продовження* «визначення фактурних особливостей творів для жіночих ансамблів у зразках композиторської творчості та різних типів обробки й аранжування» (с. 22 вступу).

Серед комплексу **наукових методів**, використаних дисертанткою, слід відзначити застосування історичного підходу та відповідних йому історико-хронологічного й історико-типологічного методів; джерелознавчого, системно-функціонального, культурологічного та соціокультурного підходів, а також аналітичного методу, що дозволив здійснити аналізи творчості жіночих ансамблевих колективів. Вражає повнота застосування авторкою емпіричних методів (спостереження, спілкування, інтерв'ю, опитування) для накопичення значної за обсягом бази прикладів для здійснення теоретичних узагальнень.

Вагоме значення **змістовому наповненню дисертації** надають параметри теоретичної систематизації М. В. Мартинюк великого емпіричного матеріалу щодо синтезування здобутків жіночих вокальних ансамблів України та українського зарубіжжя. Насамперед, увагу заслуговує відбір авторкою однорідних жіночих колективів, що репрезентують як різні історичні періоди, так і форми та напрями (фольклорні автентичні, реконструйованого фольклору – виконавського фольклоризму, академічні навчальні та професійні, аматорські, естрадно-популярні), кількісний склад (від 2 до 10 осіб), характер співу (а capella чи з супроводом), місце функціонування й діяльності (Україна, діаспора), пріоритетний репертуар (фольклорний, фольклорно стилізований, академічний, естрадно-джазовий).

Авторкою запропоновано комплексне узагальнення джерельної та історіографічної бази дисертації (*1 підрозділ першого розділу*). М. Мартинюк переконливо доведено народні першоджерела багатьох жанрів колективного співу, які виконувалися суто у дівочому/жіночому виконанні в різних регіонах

України (Полісся, Поділля, Чернігівщина, Карпатський край та ін.). Упродовж ХХ ст. національний фольклор активно вивчається та реконструюється у діяльності таких колективів України, як «Берегиня», «Калита» (Чернігівщина, «Бовсунівські бабусі» (Житомирщина), «Горлиця», «Більчанка» (Поділля), «Древо» (Полтавщина), «Ровесниця» (Івано-Франківщина), «Ужанка», «Розмарія» (Закарпаття) та ін. Окремі колективи зосереджуються на субетнічних традиціях співу (гуцульських, лемківських, бойківських), а також на інонаціональних, представлених в пограничних регіонах, – угорських («Ружа»), словацьких («Ліптаки»), румунських і циганських («Гудаки») тощо (*2 підрозділ першого розділу*). До речі, цей тематичний напрям може слугувати поштовхом і підґрунтям для подальшого вивчення фольклорних засад колективного жіночого виконавства, їх диференціації та регіональних особливостей співу.

У другому розділі дисертантка зосередила увагу на засадах формування академічного напрямку жіночого вокального ансамблю в українському музичному мистецтві. Авторка виокремлює нові академічні форми, похідні від фольклорних, виявляє основні історичні етапи їх розвитку та формування новітніх напрямів репертуару (*1 підрозділ другого розділу*). Творчість тріо сестер Байко, тріо «Золоті ключі», «Либідь», «Мрія» та ін., яка активно розпочалася у 50-тих рр. ХХ ст., репрезентувала як розвиток традицій співу без супроводу, так і з новими формами акомпанементу – академічного супроводу фортепіано, камерних та народно-інструментальних ансамблів, пізніше естрадних інструментальних. Яскравим феноменом у цьому контексті постають бандурні жіночі ансамблі, зокрема тріо бандуристок. Дисертантка зосереджує свою увагу на діяльності й виконавській творчості перших колективів цієї форми, а також подальших трансформацій – дуетів, квартетів, секстетів тощо. М. Мартинюк вводить до наукового обігу аналіз репертуарних особливостей та виконавських здобутків багатьох відомих колективів різних регіонів України та діаспори (*2 підрозділ другого розділу*).

Тематичним лейтмотивом дисертаційних завдань щодо розвитку жіночого вокального ансамблю постає *регіональний аспект*. Авторкою концентрується увага на *Закарпатті*, як унікальному поліетнічному краї, в якому синтезуються впливи різних культур, що проєктуються на творчість і форми жіночих вокальних ансамблів. Також дисертантка деталізує композиторську творчість регіону (Д. Задора, М. Попенка, В. Поповича, Ф. Турянина та ін.), інспіровану діяльністю різних колективів другої половини ХХ – початку ХХІ ст., що вплинула на формування їх репертуарних особливостей. Марія Мартинюк не оминула й інших відомих колективів – феноменів регіону *Прикарпаття*, зокрема унікального за протяжністю (понад 55 років) функціонування вокального ансамблю «Росинка» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника під керівництвом його засновниці й незмінної учасниці – сьогодні заслуженого діяча мистецтв України, професора – Христини Михайлюк.

Не менш важливими постають результати дисертантки щодо творчої діяльності жіночих ансамблевих колективів різних форм в середовищі українського зарубіжжя, у т.ч. створених в останні роки, зокрема «Калина», «Dagadana», «Wernyhora», «Krajka», «Folke Melodie» (Польща), «Намисто» (Литва), «Файна» (Австрія) та ін. (*3 підрозділ другого розділу*). Здобутки цих колективів на культурно-мистецькій мапі сучасної культури надзвичайно репрезентативні щодо жанрового спектру творчості, а введення їх здобутків до наукового обігу підкреслює наукову новизну дисертації.

Теорію і практику жіночого вокального ансамблю у жанрово-стильовому контексті дисертантка розглядає у *третьому розділі*, що синтезує аналіз композиторської творчості, обробок та перекладів, представлених доробком М. Лисенка, С. Людкевича, Б. Лятошинського, А. Кос-Анатольського, І. Шамо, М. Скорика, В. Івасюка, Л. Колодуба, Є. Козака, І. Поклада, І. Карабиця, Б. Янівського, Б. Фільц, Ж. Колодуб, В. Павліковського та ін. (*1 підрозділ третього розділу*) та конкурсно-фестивальної, сценічно-гастрольної практики та звукозаписної діяльності

колективів, у т.ч. вокально-інструментальних ансамблів (2 підрозділ *третього розділу*). М. Мартинюк підкреслює різноманітну жанрово-стильову творчість тріо «Крайня хата», «Солов'ї Галичини», гурту «Ладо», фолькгуртів «Коралі», «Червоні маки», тріо «KURBASY», дуету сестер Тельнюк, «Ladies'trio», «YAGODY», «Dakh Daughters», «Freedom Jazz», «Panivalkova», «Україня», тріо бандуристок Українського радіо, квартету бандуристок «Гердан» та ін.

Висновки дисертації переконливо засвідчують виконання усіх поставлених у дисертації завдань, синтезують теоретичні та практичні результати дослідження, перспективи подальших наукових пошуків у вивченні жіночого ансамблевого мистецтва у його розмаїтті фольклорних першооснов, композиторської творчості та виконавських здобутків. Як результат сформована цілісна система функціонування жіночого вокального ансамблю в українській культурі XX – початку XXI ст.

Слід відзначити розширені *додатки дисертації*, які стали унаочненням здійснених авторкою теоретичних висновків засобами фотоілюстрацій (Додаток В) та нотних прикладів (Додаток Д), що репрезентують різні історичні періоди та напрями розвитку жіночих вокальних ансамблів в Україні та діаспорі, їх виконавські форми.

Та попри безсумнівні позитивні якості дисертаційної роботи слід висловити і деякі **зауваження, запитання та побажання** авторці.

1. Серед методологічних інструментів не враховано порівняльний (компаративний) підхід, хоча очевидно постає потреба визначення спільних та відмінних рис творчості жіночих ансамблевих колективів у різних регіонах, в різні історично-часові періоди, а також в Україні та за кордоном, в середовищі діаспори. Тому постає запитання, які саме критерії порівняння, а також спільні та відмінні риси можна маркувати у творчості жіночих вокальних ансамблів України та українського зарубіжжя?

2. Визначаючи розвиток академічного напрямку функціонування жіночих вокальних ансамблів, формування репертуару авторського походження, М. Мартинюк часто вживає поняття «манери співу» у творчості різних

колективів. Тому тут постає декілька пов'язаних між собою запитань. Яким чином співвідносяться/корелюються поняття напрямку, репертуару і співочої манери жіночих вокальних ансамблів?

3. Очевидно, що можливою була б конкретна репрезентація в дисертації порівняння зразків фольклорних оригіналів, з однієї сторони, та академічних чи естрадних обробок, з іншої. Це дозволило б деталізувати діапазон, фактуру жіночих ансамблів, їх технічно-виразові особливості виконання творів. Тому постає запитання, які приклади може навести дисертантка, які представляють динаміку трансляції і трансформації фольклорного першоджерела в академічну й естрадну площини жіночого ансамблевого мистецтва?

4. У роботі також зауважено окремі текстові помилки та неточності.

Проте, зазначені зауваження жодним чином не зменшують наукової якості дисертації, її новизни, теоретичного і практичного значення. Дискусійні питання сприятимуть подальшим науковим пошукам дисертантки та новим векторам дослідження специфіки жіночого вокального ансамблю в українській музичній культурі.

Таким чином, дисертаційна робота Мартинюк Марії Володимирівни на тему **«Жіночі вокальні ансамблі в українському музичному мистецтві ХХ – початку ХХІ століття: від фольклору до академічних традицій»** визначається як самостійне наукове кваліфікаційне дослідження, у котрому репрезентовані нові результати щодо теоретичного і практичного осмислення специфіки розвитку та функціонування жіночого ансамблевого мистецтва у єдності його материкової та діаспорної складових в українській музичній культурі. Дисертація повністю відповідає вимогам МОН України, зокрема «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. №341) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), які

висуваються до дисертацій, а її авторка – Марія Володимирівна Мартинюк заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура та мистецтво, спеціальності 025 Музичне мистецтво.

Опонент:

кандидат мистецтвознавства,
професор,
завідувачка кафедри музичного мистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтв

Надія БРОЯКО